

חפשותי על חובות הלֵבבות מן השֵׁבֶל וּמִן
הַפְּתוּחַ וּמִן הַקְּבֵלָה אִם אֲנַחְנוּ חִיבִים בָּהֶם אִם לֹא, וּמִצְאָתֵי, שֶׁהֵם יְסוּדֵי כָּל
הַמִּצְוֹת, וְאִם יֵאָרֶע בָּהֶם שׁוֹם הַפֶּסֶד לֹא תִתְּכֵן לָנוּ מִצְוֵה מִמִּצְוֹת הָאֲכָרִים.

מִן הַשֵּׁבֶל שְׁאִמְרָתִי, כִּי כָבֵד נִתְּבַרֵר לָנוּ, כִּי הָאָדָם מִחֲבֵר מִנְפֶשׁ וְגוֹף, וְשִׁנְיָהֶם
מִטּוֹבוֹת הַבּוֹרָא עֲלֵינוּ, הָאֶחָד נִרְאָה, וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ נִרְאָה. וְאֲנַחְנוּ חִיבִים לְעַבֵּד
אוֹתוֹ בְּעִבּוֹר זֶה עֲבוּדָה גְלוּיָה וְעֲבוּדָה צְפוּנָה. הַגְּלוּיָה, חוֹבוֹת הָאֲכָרִים, כְּמוֹ הַתְּפִלָּה
וְהַצּוּם וְהַצְדָקָה, וְלִמּוּד הַתּוֹרָה וְלִמּוּדָה, וְעִשׂוֹת סִבָּה וְלוֹלֵב וְצִיצִית וּמִזְוָה וּמַעֲקָה,
וְהַדּוּמָה לָהֶם, מִפּוֹ שֵׁינָמֵר מַעֲשָׂהוּ עַל יְדֵי חוֹשֵׁי הָאָדָם הַנִּרְאִים. אֲךָ הַעֲבוּדָה
הַצְּפוּנָה הִיא חוֹבוֹת הַלֵּבבוֹת, וְהוּא שֵׁינָחַד הָאֵל בְּלִבּוֹתֵינוּ, וְשֵׁנָאֵמִין בּוֹ וּבְתוֹרָתוֹ,
וְשֵׁנָקְבֵל עֲבוּדָתוֹ, וְנִירָא אוֹתוֹ, וְנִכְנַע מִפְּנֵיו, וְנִבּוֹשׁ מִמֶּנּוּ, וְנִאֲהֵב אוֹתוֹ, וְנִכְבֹּט בּוֹ,
וְנִמְסֵר נַפְשׁוֹתֵינוּ אֵלָיו, וְשֵׁנָפְרֵשׁ מֵאִשְׁרֵי יִשְׂנָא, וְשֵׁנָיַחַד מַעֲשֵׂינוּ לְשִׁמּוֹ, וְשֵׁנָתְבוּנָן
בְּטוֹבוֹתָיו, וְהַדּוּמָה לָזֶה מִפּוֹ שֵׁינָמֵר בְּמַחְשַׁבְתַּת הַלֵּב וּמִצְפוּנּוֹ מִכְּלֵי אֲכָרֵי הַגּוֹף
הַנִּרְאִים מִמֶּנּוּ.

וְיַדְעָתִי דַעַת בְּרוּךְהָ, כִּי חוֹבוֹת הָאֲכָרִים לֹא תִשְׁלַמְנָה כִּי אִם בְּרִצּוֹן הַלֵּב וְחַפְץ
הַנֶּפֶשׁ לַעֲשׂוֹתָם וְתַאֲוֹת לְבַבְנוּ לַפְּעֹל אוֹתָם. וְאִם יַעֲלֶה בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ, שְׁאִין
לְבוֹתֵינוּ חִיבִים לְבַחַר בְּעֲבוּדַת הַשֵּׁם וְלַחֲפִץ בָּהּ, יִסְתַּלַּק מֵעַל אֲכָרֵינוּ חִיּוּב הַמִּצְוֹת
שֶׁאֵנוּ חִיבִין בָּהֶן, מִפְּנֵי שְׁאִין מַעֲשָׂה נִשְׁלֵם מִכְּלֵי חַפְץ הַנֶּפֶשׁ בּוֹ. וְכֵן שֵׁנָתְבַרֵר, כִּי
הַבּוֹרָא חִיב אֶת אֲכָרֵינוּ בְּמִצְוֹתָיו, לֹא הֵיךְ נִכּוֹן לְהַנִּיחַ נַפְשֵׁנוּ וּלְבַבְנוּ שֶׁהֵם מִבְּחַר חֲלָקֵי
עֲצָמֵנוּ, שְׁלֹא יַחֲיִבֵם בְּעֲבוּדָתוֹ כְּפִי יְכַלְתֶּם, מִפְּנֵי שֶׁבָּהֶם גָּמַר הַעֲבוּדָה. וְעַל כֵּן
נִתְחַיְבֵנוּ בְּחוֹבוֹת גְּלוּיָנוּ וּמִצְפוּנֵינוּ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה עֲבוּדָתֵנוּ שְׁלֵמָה וְגַמְוָרָה, וְכוֹלְלַת
מִצְפוּנֵינוּ וְגְלוּיָנוּ לְבוֹרָא יִתְבַרֵךְ.

וְכֹאֲשֶׁר הַתְּבַרֵר לִי חִיּוּבָם מִדְרָךְ הַשֵּׁבֶל, אִמְרָתִי בְּלִפִּי, שְׁמָא הַעֲנֵן הַזֶּה אֵינוֹ
כְּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרָתֵנוּ, וְעַל כֵּן הֵנִיחוּ לְחֲבֵרוֹ בְּסֵפֶר שִׁיּוּרֵנוּ אוֹתוֹ וְנִרְאֵנוּ
עֲנִינֵנוּ, עַד אֲשֶׁר בְּקִשְׁתֵּנוּ בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה וּמִצְאָתֵנוּ שֵׁנָזָכַר בּוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת, כְּמוֹ
שֵׁנָאֵמֵר (דְּבָרִים ו, ה): וְאַהֲבַתְּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ כְּכָל לְבָבְךָ וְכְּכָל נַפְשְׁךָ וְכְּכָל מְאֹדְךָ, וְהָיוּ
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ, וְאָמַר (דְּבָרִים ל, ב): לְאַהֲבָה אֶת יְיָ
אֱלֹהֶיךָ לְשִׂמְעַע בְּקוֹלוֹ וּלְדַבְּקָה בּוֹ, וְאָמַר (דְּבָרִים יא, ג): לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיכֶם וּלְעַבְדוֹ
כְּכָל לְבַבְכֶם וְכְּכָל נַפְשְׁכֶם, וְאָמַר (דְּבָרִים יג, ה): אַחֲרֵי יְיָ אֱלֹהֶיכֶם תִּלְכוּ (אוֹתוֹ תִּירְאוּ,
וְאָמַר (נִקְרָא יט, יח): וְאַהֲבַתְּ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ, וְאָמַר (דְּבָרִים י, יב): וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְיָ
אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מַעֲמֶךָ כִּי אִם לִירְאָה, וְאָמַר (דְּבָרִים י, יט): וְאַהֲבַתְּם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים
הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְהִירְאָה וְאַהֲבָה מִחוֹבוֹת הַלֵּבבוֹת. וְאָמַר בְּלֵאוֹן שְׁבַהֵן (דְּבָרִים
ה, יח): וְלֹא תַחְמוֹד אִשֶׁת רַעְךָ וְלֹא תִתְּאוּהָ בֵּית רַעְךָ שְׂרָהוּ וְעַבְדוֹ וְאִמְתּוֹ שׂוֹרוֹ
וְחִמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעְךָ, (נִקְרָא יט, יח): לֹא תִקֵּם וְלֹא תִפְזֹר אֶת בְּנֵי עַמְּךָ, (נִקְרָא יט, יז):
לֹא תִשְׁנֵא אֶת אַחִיד בְּלִבְבְּךָ, (בְּמִדְבָר טו, לו): וְלֹא תִתּוֹרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי
עֵינֵיכֶם, (דְּבָרִים טו, ז): לֹא תֵאָמֵץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יְדֶךָ, וְרַבִּים כְּאֵלֶּה. וְאַחַד
כֵּךְ הֵשִׁיב אֶת כָּל הַעֲבוּדָה אֶל הַלֵּב וְאֶל הַלְשׁוֹן, כְּמוֹ שֵׁנָאֵמֵר (דְּבָרִים ל, יא): כִּי הַמִּצְוָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם לֹא נִפְלְאת הִיא מִמֶּךָ וְלֹא רַחֲקָה הִיא, לֹא בְשָׂמַיִם הִיא
לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׁמַיְמָה וְיִקְחָה לָנוּ וְיִשְׁמַעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָה, וְלֹא מֵעַבְר לִים הִיא
לֵאמֹר מִי יַעֲבֵר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקְחָה לָנוּ וְיִשְׁמַעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָה, כִּי קְרוֹב אֵלֶיךָ
הַדְּבָר מְאֹד בְּפִיד וּבְלִבְבְּךָ לַעֲשׂוֹתוֹ. וּבְשֵׁאֵר סִפְרֵי הַנְּבִיאִים הָאֲרִיכוּ בְּעֲנֵן וְהֵשִׁיבוּ
אוֹתוֹ בְּכַמְּהָ מְקוֹמוֹת, וְאֵינֵנוּ צְרִיד לְהַבְיֵאֵם, מִפְּנֵי שֶׁהֵם רַבִּים וִידוּעִים.

וְכֹאֲשֶׁר הַתְּבַרֵר לִי חִיּוּב מִצְוֹת הַלֵּבבוֹת מִן הַתּוֹרָה פֶּאֲשֶׁר הַתְּבַרֵר מִן הַשֵּׁבֶל,
חַפְּשָׁתִי עֲלֵי בְּדַבְרֵי רַנ"ל, וּמִצְאָתֵנוּ יוֹתֵר מִפְּרֵשׁ בְּדַבְרֵיהֶם מִפּוֹ שֶׁהוּא
מִפְּרֵשׁ בְּסִפְרִים וּמִן הַשֵּׁבֶל. קִצְתוֹ בְּכָלֵל, כְּמוֹ שֵׁאֵמְרוּ (סִנְהֵדְרוֹן קו, ב): רַחֲמָנָא לְפָא
בְּעֵי, וְאֵמְרוּ (ירושלמי בְּרַחוֹת פ"א, ה"ה): לְפָא וְעֵינָא תְרֵי סְרַסוּרֵי דְחִטְמָהּ יְגִינְהוּ, וְקִצְחוֹ
בְּפִטְמֵי, בְּמַסְכַּת אֲבוֹת, שְׁאִין צְרִיד לְהֵאָרִיד בְּזִכְרוֹ. וּמִצְאָתֵי הַרְבֵּה מִמֶּנּוּ בְּמִדּוֹתֵיהֶם
וּבְמִנְהִיגֵיהֶם הַמְקַבְּלִים מֵהֶם, כְּשֶׁהָיוּ נִשְׂאָלִים עַל עֲנִינֵיהֶם, כְּמוֹ שֵׁאֵמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
וְכוֹרְנֵם לְבִרְכָה (מְגִלָּה כו, ב): בְּמָה הָאֲרַכְתֶּם יָמִים.

(בְּקִצְתֵי חוֹבוֹת הַלֵּבבוֹת)

רגשי ללא שכל כלל, גם הוא לא נורמלי. וגם אדם שהוא כולו מלא רצון ללא שימוש בשכל וברגש הוא אינו נורמלי, והדבר עלול להביא להרס.

אנו נפגשים הרבה עם המושג של שם בן ארבע אותיות, שם הוי"ה. וכנגד זה יש ארבעה יסודות שבונים את בית ישראל: תורה, נבואה, כהונה ומלכות. וכן הוא בדמות האדם ופרצופו היסודי. הרמב"ם מפרש שצ'לם אלוהים שבאדם, התוכן האלוהי שבאדם, הוא השכל⁵. הכוונה לאו דווקא לשכל של סידור חשבונות בחנות, כמובן, אלא השכל הרוחני הפנימי הנשמתי שבאדם. רש"י קורא לזה דעה. "ויהי האדם לנפש חיה"⁶, "שיש לו דעה ודיבור". זה אותו דבר. יש מקום להבין שהצד הזה הרוחני, שכלי, אידיאלי, עילאי שבאדם הוא הנקודה הראשונה של מהות האדם, יצירת האדם. הייחוד, הספציפיות של האדם, היא השכל, הדעת. מתוך כך דמות האישיות נפגשת עם ארבעה, עם שם הוי"ה. יש ארבעה יסודות פסיכולוגיים אינטלקטואליים, שבונים את הבניין הרוחני שלו, ואפשר גם לקרוא לזאת את הנפש שלו. יש ארבע קומות בחינות האנושית של האדם. כך העובדה המאוד ברורה שיש ארבעה יסודות באנושיות היהדותית הרוחנית של כולנו ושל כל אחד ואחד מאיתנו, בתור בני אדם, בני אדם מישראל. כמובן, יש גם כוחות גופניים. שכל, רגש, רצון, דמיון הם בניין שלם, קימה שלמה בת ארבע קומות. יש מקום להתבונן בבניין המרובע הזה. צריך לזכור שיש סדר בעולם ובטבע, בעולם הגשמי ובעולם הרוחני, "כולם בחכמה עשית"⁷. יש סדר אלוהי בעולם, יש סדר של בניין במבנה הרוחני הנפשי שלנו.

קודם כל, השכל. "ויפח באפיו נשמת חיים". שכל האדם הוא מעל הכל. "אתה חונן לאדם דעת"⁸. שכל, דעת, חכמה, אמונה, הם מילים שונות לאותו דבר, שכל בקדושה, שכל בחכמה, שכל של תורה ושל דעת אלוהים. "דע את אלהי אביך ועבדהו". בתוך הבניין הרוחני בן הארבע, השכל הוא האל"ף, היסודי המקורי, מתנת אלוהים שלנו. המיוחד לאדם הוא השכל.

עם זה נפגשים בצד שבאדם הנקרא רגש. השכל מיוחד לאדם, הרגש אינו כל כך מיוחד. יש רגש גם לבעלי חיים, רגש אינסטינקטיבי. הוא שייך לצד החי שלנו. אנחנו חיים וגם בעלי חיים הם חיים. הרגש הוא הרגשה פסיבית של פעולת דבר מסוים על חושינו. גורמים חיצוניים פועלים על כוחות הנפש שבאדם.

היסוד השלישי הוא הרצון, שהוא מין מצב רגשי לגבי המעשים, מרץ הרצון הוא הצד המעשי ביחס לסדרי החיים. הוא נובע מהתרשמות ודחף לפעולות.

5. מורה נבוכים א א-ב. | 6. בראשית ב ז. | 7. תהילים קד כד. | 8. שמונה עשרה. |

היסוד הרביעי בכוחות הנפש של האדם הוא הדמיון, המדמה.

בכל אלה יש מדרגות על גבי מדרגות. גם אצל תינוק יש שכל. יש שכל קטן ויש שכל בגדלותו. גם ברגש יש אופנים שונים, יש מדרגות קטנות ויש מדרגות נעלות ביותר. וכן ברצון, יש רצון ויש רצון, יש רצון לאידיאלים מוסריים, רצון לעילא ולעילא, "יחבר רצונו לרצון ד'". ובאחרונה בציור הדמיון, בהצטיירות. יש דמיונות קטנים ילדותיים טפשיים, ומול זה יש מצבים בגדלות, כוחות יצירה של אמנים וציירים גדולים. בכל ארבעת הכוחות אלה יש מדרגות קטנוניות ומדרגות שעולות לעילא ולעילא, וצריך לזכור: "כולם בחכמה עשית".

4. מלכות השכל

השכל הוא המלך, ראשית הכל, הגדלות העליונה. אשרי אדם שהולך לאור השכל, שישמור את אור השכל, שהדעת תפיץ את אורה על שאר כוחות החיים, שהשכל יאיר אורו על מהלכי הרגש, על מהלכי האנרגיה של סדרי החיים ועל מהלכי הדמיונות. זהו האופן הישר, הנורמלי, האידיאלי. כאשר הבניין המרובע מסודר באופן בריא, אשרי האדם. צריך שאור הדעת, שהוא יסוד היצירה האלוהית, יאיר על כל הצדדים. צריך שמלכות השכל תופיע את מלכותה על הרגש, הרצון והדמיון. המצב השלם והנורמלי הוא כאשר המקור השכלי הרוחני העליון מפיץ אור תורה על שאר הכוחות. הבריאות הפסיכופיסיולוגית של האדם היא לפי הסדר הזה: שכל, ומתוכו רגש רצון ודמיון. אלו דברים מאוד פשוטים שלא תמיד שמים אליהם לב. האל"ף הוא השכל, הדעת, החכמה, הבינה, השכל בקדושה, השכל של תורה. מתוך זה ועל פי זה נמשכת הדרכה על שאר חלקי הבניין הרוחני של האדם. השכל הוא למעלה, הרגש והרצון פונים לצד המעשי, והדמיון הוא המשך אור השכל למטה. צריך רק להיות על פי סדר המדרגות. השכל של תורה, השכל של קדושה, השכל של אמונה, השכל של יראת אלוהים, מסתעף על כל חלקי החיים, חלקי הנפש, חלקי האדם מישראל. זאת הבריאות, הנורמליות, האידיאליות האמיתית של עניין האדם.

כאשר השכל הוא למעלה, והרגש, הרצון והדמיון הם למטה, אז יש ערך לדמיון באיזון מידה. אך תנאי יסודי הוא שיהיה בסדר הנכון. יש מדרגות בשכל. צריך להיות שכל אמיתי, שכל גדול, שכל עילאי, שכל שמתגלה באור דעת ד', שכל של תורה. צריך לזכות לזה. ואז, לבניין הענקי הזה, מצטרפים ומתגבשים רגש, רצון, ואפילו דמיון. כוח הדמיון הולך ומתגלה עם התפתחות האדם ושכלו. יש הערה של הרמב"ם, שהדמיון מצטרף ושייך גם לכישרון של הנבואה. הדמיון בהתרוממותו הגבוהה ביותר מכשיר